

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Een kamer gevuld met de mooiste boeken : de bibliotheek van Johannes Thysius (1622-1653)

Mourits, E.V.M.

Citation

Mourits, E. V. M. (2016, December 14). *Een kamer gevuld met de mooiste boeken : de bibliotheek van Johannes Thysius (1622-1653)*. Vantilt, Nijmegen. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/45015>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/45015>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/45015> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Mourits, Esther

Title: Een kamer gevuld met de mooiste boeken : de bibliotheek van Johannes Thysius (1622-1653)

Issue Date: 2016-12-14

Geen voetganger meer

Levenswijze

Thysius' correspondentie en andere door hem nagelaten stukken hebben voor het grootste deel betrekking op de erfenis, de zorg voor familie, en allerlei financiële en praktische zaken waarmee hij zich noodgedwongen moest bezighouden. Dit laat een heel ander beeld zien dan men zou verwachten van de man wiens nagedachtenis wordt bepaald door de bibliotheek die hij heeft gesticht. Daar staat tegenover dat Thysius weinig brieven schreef en het corresponderen zal hebben vermeden als het niet écht noodzakelijk was.

Er is nog een andere manier om na te gaan wat er afgezien van het bovenstaande belangrijk voor hem was, en dat is te kijken naar zijn bezittingen. Met grote nauwkeurigheid heeft Thysius al zijn inkomsten en uitgaven in een kasboek genoteerd, van de duizenden guldens voor aandelen VOC tot de paar stuivers voor hoedenband. Hierin spelen de boeken een hoofdrol: maar liefst 44 bladzijden zijn gevuld met alle titels die Thysius heeft aangekocht, ze nemen meer ruimte in dan elk ander onderwerp. Hij heeft zelfs giften genoteerd, met hun geschatte prijs, en een aantekening gemaakt als hij zelf iets had weggegeven. Het kasboek is daardoor niet alleen een financiële administratie, maar ook gedeeltelijk een inventaris van bezittingen. De nauwkeurigheid zegt iets over de manier waarop Thysius met geld omging: als de zoon van een koopman, al sinds 1640 in het bezit van een handleiding voor Italiaans boekhouden;¹⁹³ en als een rentenier, die ervoor moest zorgen dat hij kon leven van het rendement van zijn kapitaal. Maar het laat vooral zien dat Thysius een vermogend man was, voor wie geld niet alleen vrijheid verschaftte, maar ook status in de vorm van bezit.

Rijkdom

Dat Thysius niet ongevoelig was voor status, blijkt al uit zijn interesse voor de herkomst van zijn familie. Hij wist dat Antonius Thysius jr., destijds docent in de welsprekendheid (*Eloquentia*) aan de universiteit Leiden, zich in de familiegeschiedenis had verdiept en vroeg hem per brief daarover wat te vertellen. Antonius antwoordde hem kort en krachtig dat de familie Thijs al meer dan vierhonderd jaar van adel was en daarvoor over uitstekende bewijzen beschikte.¹⁹⁴ Wat Thysius met de informatie heeft gedaan is niet bekend, maar hij liet zich graag met afbeeldingen van het familiewapen omringen. Twee jaar eerder had hij behoorlijk wat geld uitgegeven aan een ring met een saffier, waarin hij het wapen had laten graveren. Voorafgaand aan deze aankoop had hij over dit onderwerp gecorrespondeerd met zijn neef Nicolaes de Baccher, die een vergelijkbaar kleinnood bezat.¹⁹⁵ In 1649 gaf Thysius zijn halfbroer eenzelfde gegraveerde steen cadeau.¹⁹⁶ Verder bezat Thysius onder meer afbeeldingen van het wapen ('met rollen') op papier en in hout gesneden, beide uit familiebezit.¹⁹⁷

De ontdekking dat rijkdom status met zich meebrengt, had al plaatsgevonden toen er voor hem een kostbare hengst werd aangeschaft na het succesvol afronden van de Latijnse school, en hij in zijn eigen woorden 'geen voetganger' meer hoefde te zijn. Thysius was sindsdien een liefhebber van paarden. Hij had er minimaal twee in zijn bezit: een voor dagelijks gebruik en een mooi raspaard. Toen hij terugkwam van zijn Grand Tour ging hij op zoek naar een nieuw rijdier. Na enig overleg met neef Nicolaes de Baccher viel de keuze op een 'bruijn lopertjen', maar

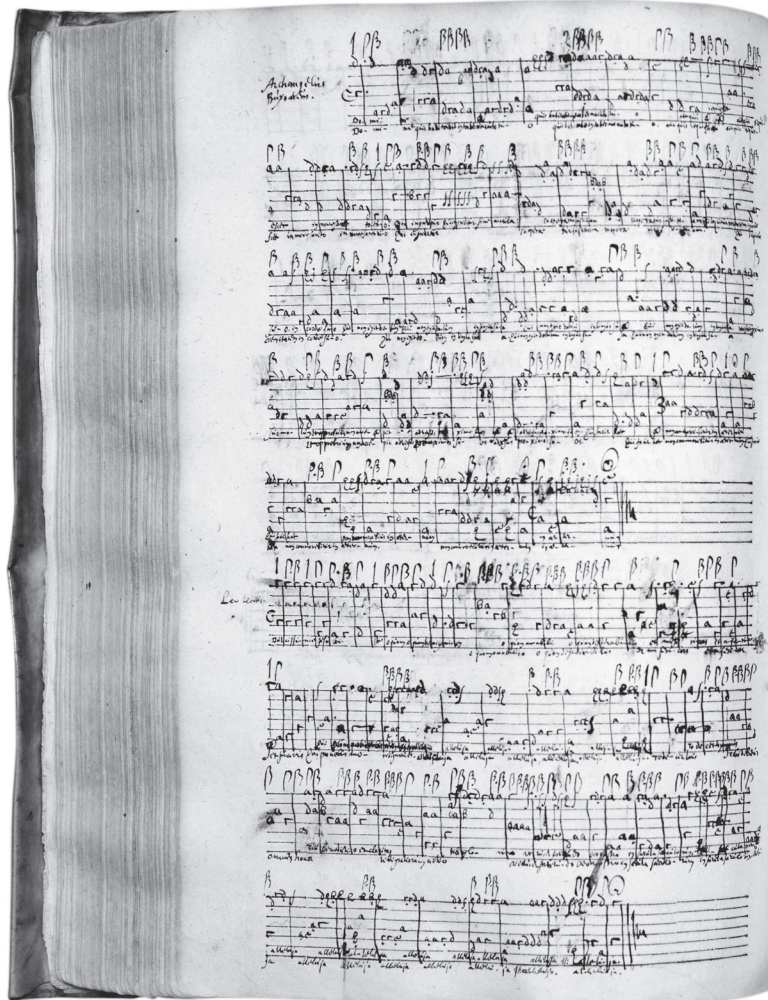
Zwart (of rood)
bont paard met
figuren en een
hond, getekend
door Philips
Wouwerman.
Johannes Thysius heeft zelf
tweemaal een
dergelijke voor-
stelling laten
schilderen, één
daarvan door
een leerling van
Wouwerman

wel een van goede afkomst: uit de stal van Gerardt Bernard von Pelnitz, ritmeester in het leger van prins Willem II.¹⁹⁸ Twee jaar later, toen de prins was overleden, verkocht zijn moeder Amalia van Solms de stallen van huis ter Nieuwburg te Rijswijk en de daartoe behorende dieren. Deze kans kon Thysius niet voorbij laten gaan; op 12 april 1651, na een bezoekje aan Rijswijk, kocht hij een 'paert uut de stal van sijn hoocheijt, genaemt kleijn blauw pooltje'. Hij liet er door een leerling van de paardenschilder Philips Wouwerman een schilderij van maken, dat hij cadeau gaf aan Sara L'Empereur.¹⁹⁹ Het bruine lopertje werd bij deze gelegenheid ingeruild.²⁰⁰ In augustus 1653 reserveerde Thysius een bedrag van f900 tot betaling van alweer een nieuw paard, maar over deze koop ontbreken verdere gegevens.²⁰¹ Deze liefheb-

berij was bijzonder kostbaar, want behalve voor de aanschaf moesten er kosten worden gemaakt om de paarden te stallen, voeden en verzorgen, en om ze te voorzien van zadels en tuig voor elke mogelijke gelegenheid.²⁰² Misschien is de liefde voor paarden onderwerp geweest van een gesprek met Jacob Alefsen, de man van wie Thysius een hele kist boeken kocht tijdens zijn Grand Tour. Thysius kreeg van hem daarbij het boekje *Traicté des chevaux* van René Baret cadeau, dat de gezondheid van paarden tot onderwerp heeft.²⁰³

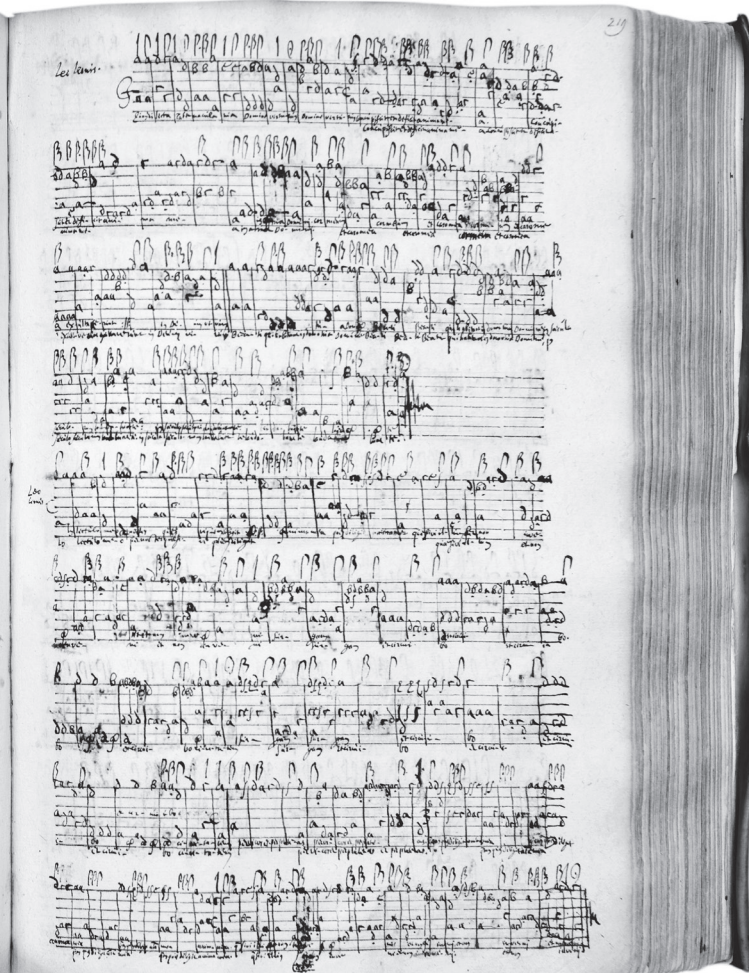
Een ander kostbaar vermaak, dat net als paardrijden bij uitstek paste bij het leven van een rijke patriciër was de muziek. Als kind bezat Thysius al een reeks muziekinstrumenten, waaraan hij tijdens zijn bezoek aan Engeland begin 1648 nog een aantal toevoegde. Daaronder was een luit ter waarde van f 80, gemaakt door de bouwer Laux Maler uit Bologna. Dit was een zeldzaam en bijzonder instrument, mogelijk gekocht op advies van Job Ludolf, die zelf luit speelde. Een paar jaar later stuurde Ludolf hem een pakket nieuwe snaren uit Rome, en schreef in de bijgaande brief dat Thysius een van zijn vrienden zou kunnen vragen de luit te bespelen.²⁰⁴ Dat betekent dat Thysius er waarschijnlijk nooit aan toe is gekomen het te leren.²⁰⁵ Hij moet het zeker van plan zijn geweest, want kort daarna kocht hij uit de nalatenschap van Constantijn L'Empereur een 'Tablateur in fol. met 7 linien vol geschreven', een inmiddels wereldberoemd luithandschrift van de hand van de predikant Adriaan Smout.²⁰⁶ In Londen kocht Thysius bovendien drie violas da gamba, de zessnarige voorloper van de cello: een bas uit 1576 en een 'superius', beide van John Rose sr., en een tweede bas van John Rose jr. uit 1584. Deze instrumenten kostten bij elkaar f 189:15.²⁰⁷

Het is zeker dat Thysius zijn instrumenten – afgezien van de luit – zelf heeft bespeeld, want behalve de muziekboeken die hij kocht is er ook sprake van door hemzelf genoteerde muziek, zoals 'een klavecingel bock in fol. van mij' en 'Noch een in 4° van allerlei airs, courantes, sar[abandes] door mij geschreven'.²⁰⁸ Veel geld besteedde hij aan een boek

met airs (aria's) die hij kocht bij een zekere Mr. Cousijn uit Brussel, maar liefst f 35:15. Het boek werd aangeschaft met bemiddeling van Cornelis le Blon, zoon van de beroemde kunsthedelaar Michel le Blon. Mr. Cousijn was zo vriendelijk nog wat extra bladmuziek toe te sturen, nadat Thysius hem had geschreven dat een 'dame de nostre compagnie' te leurgesteld was over het ontbreken daarvan. Hij was bijzonder blij met het boek: 'il me plait infiniment, je ne manqueray point de la garder comme un pere de mon cabinet pour en faire quelque jour present a ce beau scene qui dispose si souverainement de nos volonteiz'.²⁰⁹

Bladmuziek kon zorgen voor vermaak, maar was

Pagina's uit
het handschrift
met luitmuziek

ook zeer geschikt om cadeau te doen. Dit blijkt uit de brief van Willem van der Meulen die Thysius ontving in oktober 1651.²¹⁰

[...] kan met dese gelegentheijt niet naelaten deselve te bedancken voor de eer en vrintschap aen mij, als doen door besoecken persoonlijk en voor desen schriftlijk met het bijsenden van enige musijckstukken geschiedt. [...] Versoeck UE dese wijnich ingeslotene musijckstuckjens van een liefhebber als een medeliefhebber sijnde te willen accepteren.²¹¹

Cadeaus waren belangrijk om de banden tussen familie en vrienden in stand te houden, en Thysius heeft blijkens zijn kasboek kosten noch moeite gespaard om zijn naasten met cadeaus te 'vereren'.²¹² De mooiste cadeaus waren voor Sara L'Empereur, die onder meer in 1653 werd vereerd met een zilveren beddenpan gemaakt door de Haagse goudsmid Lauwerens Ravens, met een gewicht van 41 ons en 5 engels, en een waarde van f 145.²¹³ Een ongelooflijke extravagantie, maar bij de zilverwaren in het kasboek van Thysius staan nog veel meer kostbaarheden, zoals een lampetkan met ovaal bekken, een paar kandelaars met een snuiter, een kannetje, en een vergulde zilveren schaal en twee dito koppen. Tot zijn bezit behoorden verder nog een aantal gouden kettingen en een verzameling munten.²¹⁴ De munten waren hoofdzakelijk gewoon betaalmiddelen met een hoog gehalte aan edelmetaal, maar Thysius bezat ook een verzameling bijzondere munten of 'medaillen' ter waarde van f 600. Munten en kettingen werden zorgvuldig uit het zicht opgeborgen, maar het zilver stond in een speciaal daarvoor bestemd kastje met een glazen deur, in het zicht van elke bezoeker.²¹⁵

Een andere manier waarop Thysius zijn rijkdom voor de buitenwereld zichtbaar maakte, was door middel van zijn kleding. Er staat een indrukwekkende lijst met kledingstukken in het kasboek, waarbij moet worden aangemerkt dat ze zijn aangeschaft over een periode van vijf jaar en dus niet allemaal tegelijkertijd zijn gedragen. Thysius bezat in ieder

Illustratie uit
Le nouvelle figure a
la mode de ce temps
van Jan van
Troyen, ca. 1660
met daarop een
heer gekleed
in kanons en
innocent

geval altijd een zwart lakens 'kleet', dat wil zeggen een combinatie van wambuis en broek en eveneens donker gekleurde lakense rijkleding. Daarbij hoorden mantels van felp (fluweel) en grein (een soort grove zijde), hoeden van beverhaar en lamawol, geparfumeerde handschoenen, zijden kousen, kanten kragen, manchetten en spaansleren laarzen en schoenen. Thysius heeft zijn 'kleet' niet nader omschreven, maar er staan wel andere kledingstukken in het kasboek die laten zien dat hij zeer modieus gekleed ging. Zo bezat hij een jas die 'innocent' werd genoemd, en 'een paar rode kanons', wijde stroken kostbare stof die om de knieën werden gebonden en tot over de kuiten reikten. Beide kledingstukken maken deel uit van een kostuum dat kort na het midden van de zeventiende eeuw in de mode raakte.²¹⁶ Thysius heeft zich laten portretteren in een minstens zo modieuze 'japone rok', een zijden kamerjas die populair was onder geleerden en studenten. Verder was zijn kleding versierd met gouden en zilveren knopen, nestels, galon en franje, en vele ellen satijn lint in allerlei kleuren. En dit is alleen nog maar een opsomming van de kostbare kledingstukken, want de lijst met kleding is nog veel langer.²¹⁷

Daar stond tegenover dat Thysius er geen eigen huishouden op nahield. Hij was altijd in het huis van Constantijn L'Empereur en zijn echtgenote Catharina Thijs aan de Papengracht in Leiden blijven wonen, ook nadat zij beiden waren overleden.²¹⁸ Hij betaalde maandelijks een bedrag voor kost en inwoning voor hemzelf en zijn knecht, en daarvoor stond het huis aan de Papengracht met het bijbehorende personeel tot zijn beschikking.²¹⁹ Thysius kon de boekenkasten van zijn overleden oom gebruiken, en hoefde alleen te zorgen voor de inrichting en stoffering van zijn eigen vertrekken. Die was betrekkelijk eenvoudig. Afgezien van wat hiervoor al is genoemd stond er een grote tafel, een stoel met gebloemd groen laken overtrokken, een kabinet met laden en een bed met een veren matras en kussens. Op de kasten stonden kleine gipsen kopieën van klassieke beelden, en een Hercules en een centaur uit palmhout gesneden. Aan de wanden hingen portretten

van familieleden en gravures van Italiaanse paleizen en steden in Frankrijk. Dat Thysius niet van plan was geweest om het hierbij te laten is te zien aan de inhoudsopgave van zijn kasboek.²²⁰ Volgens de opgave had hij vier bladzijden gereserveerd voor schilderijen, portretten en prenten, één bladzijde voor porselein en in totaal acht bladzijden voor 'meubelen, als bedden, dekens en gereetschap', 'houtwerck, stoelen, tafels, kassen, spiegels' en 'behangsel, als gouweleer, tapijten, kussens, kleijen'. Niet meer dan een tiende van de beschikbare ruimte in het kasboek is ingevuld; huisraad als porselein, goudleer of tapijten wordt nergens genoemd.

Ongehuwd

Het is mogelijk dat Thysius wachtte met de aanschaf van een huis omdat hij van plan was eerst nog een lange reis door Europa te maken. Maar het ligt misschien meer voor de hand te veronderstellen dat hij op zoek was naar een geschikte huwelijkspartner, en de keuze voor een woning wilde uitstellen tot hij die had gevonden. Zover is het nooit gekomen, Thysius bleef ongehuwd. In principe was het in de zeventiende eeuw niet ongewoon om op 31-jarige leeftijd nog ongetrouwd te zijn. Een jongeman moest over voldoende geld beschikken om een gezin te onderhouden. Als hij het geld nog niet via een erfenis had verkregen, was het noodzakelijk eerst een aantal jaren te sparen. Toch was het niet altijd even wenselijk om pas laat te trouwen, omdat het voor een volwassen zoon bijna onmogelijk was binnen het huishouden van zijn ouders een zelfstandig bestaan op te bouwen. Het huwelijk verschaftte daartoe de nodige vrijheid.²²¹ Voor Thysius speelden dergelijke overwegingen geen rol. Bij de keuze voor een echtgenote was hij niet afhankelijk van de goedkeuring van zijn ouders, noch van zijn voogden. Dit betekent niet dat er geen vrouwen in zijn leven geweest zijn, al zijn de aanwijzingen daarover bijzonder schaars. Soms valt in een brief de naam van een juffrouw aan wie groeten werden overgebracht, maar dat behoorde tot de etiquette van het corresponderen. Alleen de neef die

Thysius in 1652 uitnodigde om op zijn huwelijk aanwezig te zijn, voegde daaraan toe: 'sal UE dan toecommende weeck te gemoet sien om neffens UE speelgenootje (dat een seer soete juffrouw is) ons te mogen helpen in raet en daet.'²²² De naam van de juffrouw in kwestie bleef helaas ongenoemd.

De enige vrouw over wie Thysius in zijn brieven met oprechte affectie schreef, is zijn nichtje Sara L'Empereur. Zij was de dochter van Constantijn L'Empereur, en had bijna vanaf haar geboorte in 1632 met Thysius in hetzelfde huis gewoond. Het resultaat was een bijzondere vriendschap. Toen Thysius anderhalf jaar van huis was om een reis door Frankrijk te maken, schreef hij haar een aantal brieven waarin hij de gebruikelijke beleefdheidsformules aanvulde met een paar welgemeende complimenten: 'asseurez vous que vos excellentes qualités m'ont donné pour vous une fidelité si grande, que jamais personne en pourra avoir.'²²³ Zij was toen pas vijftien jaar, maar zij bewees in de jaren die volgden dat zij een bijzonder intelligente vrouw was. Job Ludolf, die haar tijdens zijn verblijf in Leiden had leren kennen, schreef Thysius vanuit Stockholm dat de geleerden in de Republiek eens het onderwerp van de conversatie waren geweest, en dat daarbij ook de vrouwen, de 'filles d'esprit' ter sprake waren gekomen. Daartoe werden zowel Anna Maria van Schurman gerekend als Sara L'Empereur, en sindsdien noemden Ludolf en Thysius Sara in hun brieven 'nostre savante'.²²⁴ Een huwelijk met Thysius werd door haar ouders waarschijnlijk niet wenselijk geacht. In 1650 trouwde zij met de Brabantse baron Marcus du Tour.

Van elk contact met vrouwen dat zich buiten de regels van het sociale verkeer afspeelde, werd vanzelfsprekend geen schriftelijk bewijs bewaard. Tenminste, totdat het onvermijdelijk werd. Vlak voor zijn dood heeft Thysius aan zijn testament een passage toegevoegd waaruit kan worden opgemaakt dat er een buitenechtelijk kind geboren zou worden:

Vorders legatere ick aen Sophia Bachusius de somma van driehondert gulden eens; en aen het kint daar de selve Sophia swaer van gaet hondert

[illegible][illegible]

gebürd-
100 d. -
galtung
D. duburg
alt p. 17

vijftich guldens sjaers, doch soot een soon is, nae de tien jaer twee hondert gulden sjaers ad vitam, uut te keren door mijn hier naegenoemden erfgenaem.²²⁵

Het is onwaarschijnlijk dat Thysius op een dergelijke manier zorgde voor de toekomst van een kind van wie hij niet de vader was, dus aangenomen mag worden dat hij een nakomeling heeft gehad. Het betalen van een kraamvergoeding en alimentatie aan de moeder was overigens volledig in overeenstemming met de geldende rechtspraktijk, en meer: Thysius beloofde het kind niet tot volwassenheid maar levenslang een jaarlijkse toelage uit te laten keren.²²⁶ Wie Sophia Bachusius was is helaas onbekend; het is mogelijk dat ze een dienstmeid is geweest.

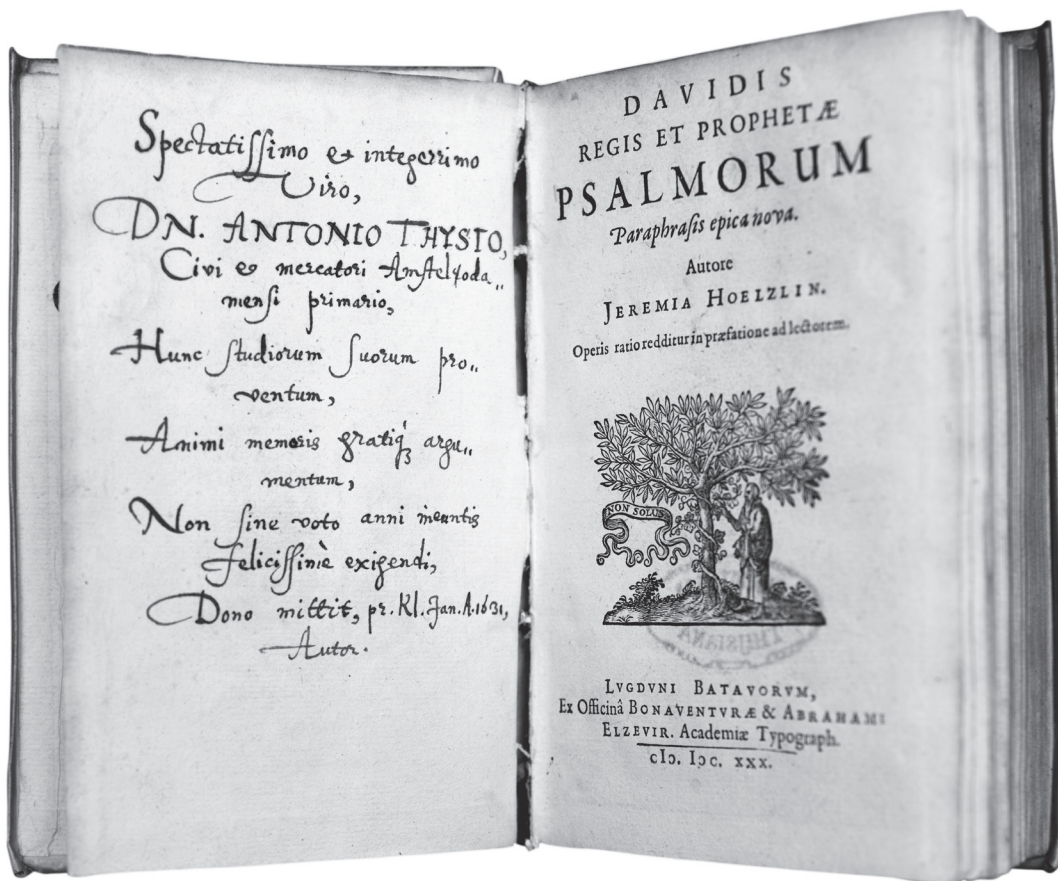
Nalatenschap

Thysius overleed in de eerste week van oktober 1653.²²⁷ Hij was zich bewust van het naderende einde, want op 29 september liet hij zijn testament opmaken: 'overdenckende de cortheijt ende broosheijt des menschen levens op deser aerden, de sekerheijt des doots ende de onsekerheijt van den tijt ende uijre van dien'.²²⁸ Hoe kort en broos het leven was had Thysius al zo vaak mogen ondervinden. Van alle nakomelingen van zijn grootvader Hans Thijs waren er nog maar een paar in leven: behalve hijzelf was dat zijn halfzuster Levina, zijn nicht Sara L'Empereur en haar twee kinderen.²²⁹ Ook voor wie zich de diensten van de beste artsen kon veroorloven, was niets zeker. Over het verloop van de laatste weken van Thysius' leven en over de doodsoorzaak is niets bekend. Brieven of notities in zijn kasboek, waarmee zoveel aspecten van zijn leven in detail gereconstrueerd kunnen worden, ontbreken voor deze periode. Maar zijn testament maakt duidelijk wat hem kort voor zijn dood het meest bezighield.

Ook in dit document wordt zijn leven samengevat in termen van bezittingen. Zoals gebruikelijk was het grootste deel van zijn kapitaal bestemd voor zijn naaste familie. Het geld werd niet zomaar uitge-

keerd: de executeur testamentair Marcus du Tour kreeg de opdracht een bedrag van f 40.000 te investeren in onroerende goederen, die een bron van inkomsten voor de familie zouden moeten vormen. In 1655 kocht hij van dit geld 24 morgen en 3 hond land bij Voorschoten.²³⁰ Het vruchtgebruik van deze landerijen was in de eerste plaats bestemd voor Levina Thijs en haar nakomelingen. Als deze tak van de familie uitgestorven zou raken, kreeg de familie van Sara L'Empereur het vruchtgebruik, en daarna de familie van zijn overleden oom Antonius Thysius sr. Over de rest van zijn bezittingen, de roerende goederen zoals huisraad, kleding en paarden, benoemde Thysius Sara L'Empereur tot enige erfgenaam. Verder had Thysius nog voorzien in de betaling van een paar kleinere bedragen aan de armen van Leiden, aan twee onbemiddelde weeskinderen uit een andere tak van de familie Thijs en aan zijn nog ongebooren bastaardkind. De onkosten van de administratie en uitbetaling van de erfenis kwamen voor rekening van Levina Thijs, wat Thysius vier dagen later in een codicil op het testament nogmaals herhaalde, bewust van de vergaande gevolgen als er tussen de erfgenamen onenigheid zou ontstaan.

Tot zover de praktische en noodzakelijke bepalingen, want het grootste deel van het testament heeft Thysius gewijd aan de belangrijkste van al zijn bezittingen: zijn bibliotheek. Hij liet vastleggen dat zijn collectie boeken na zijn dood niet zou mogen worden verkocht, maar dat die moest worden ondergebracht in een speciaal voor dit doel te bouwen bibliotheek, 'tot publicque dienst der studie'. De beslissing van Thysius was uniek. Nog niet eerder had een particulier een voor publiek toegankelijke bibliotheek gesticht die niet verbonden was aan een stad of onderwijsinstelling. Zijn naderende dood zou het Thysius onmogelijk maken zich verder te ontwikkelen, te reizen of een gezin te stichten, maar het zou hem ook doen inzien dat zijn belangrijkste bezit hem moest overleven. Niet met een paar jaar, maar 'ten eeuwigen dagen'.²³¹ Dat de korthed en broosheid van het bestaan ook zoveel naaste familieleden hadden getroffen, zorgde ervoor dat Thysius

het zich kon veroorloven een groot deel van zijn nalatenschap te reserveren voor een doel waarvan zijn familie niet zou profiteren. Als een gezin van zijn kapitaal afhankelijk was geweest, is het maar de vraag of Thysius dezelfde beslissing had kunnen nemen.

Van alle waardevolle bezittingen waarmee Thysius zich graag omringde, behielden alleen de boeken voor hem hun waarde ook na het einde van zijn leven. Wat hij zich waarschijnlijk niet heeft gerealiseerd, is dat zijn bewaarzucht niet alleen de boeken, maar ook de papieren die hem door zijn familie waren toevertrouwd voor de toekomst hebben behouden. Ook het familiearchief kreeg immers een plaats in de bibliotheek. In januari 1653 werden de goederen die hem waren nagelaten door Christoffel Thijs eindelijk aan hem overgedragen, zoals omschreven in de stukken die zijn opgesteld vanwege de processen rond de erfenis, waaronder:

Voorts alle de bundels en papieren van Magdalena Thijs, een swart houte kissjen. Volgens t' register van Hans Thijs vier boecken met journaels get. A.B.C.D.E., met de toebehorende klatboecken, boecken van Comp. vant 89-94. Daer in is N. 2. Reeck. van juwelen van Fr. Thijs, N. 5. verscheiden brieven van Fr. Thijs en [...]. Vier dosen Hans Thijs aengaende geteijckent A.F.H.I.²³²

Dit was het begin van het archief dat niet alleen zijn nalatenschap, maar ook de levensgeschiedenissen van hem en zijn familieleden voor altijd zou bewaren.²³³

• Opdracht van
Jeremias Hoelz-
lin aan Anthoni
Thijs, in het
exemplaar van
zijn boek dat
hij Anthoni ten
geschenke gaf

Inventarislijst
van de boeken
uit de erfenis van
Anthoni Thijs,
de vader van
Johannes

Spécification van de boeken die van Gijffelsche Trinitatis de in Anthoni. 25 febr. 1803		and the rest of the my, the part of the Nouveau, gelyke beelde door de pluy gequodt M. H. H.	
137	C. L'Empereur Paraphrase in Daniel.	172	Hogflijng Paraphrase in Ophalon
138	C. L'Empereur Code Annoté.	179	Gelij. Joann. Gode van altha
139	Par. Salvia van 20. 20.	175	valdy Grammatic Institutiones
—	Nocturnalibus Slat 13 de 18 ff. 13 de 18 ff. 13 de 18 ff.	178	Sebastianij Dialogi
142	Dictionarium Kilianij	182	De Valerius de 2. 3. f. annis.
143	L'Empereur Com in 18 de 30. Confutatio.	183	De Autoritate S. Scripturae
144	L'Empereur Mysterium Kimerij	185	Valdely. Epistolae.
145	Stademanij Epistola	186	Facilis Reddy. 12.
146	Wittichij bonis von 18 de 18 ff. 13 de 18 ff.	189	Apophthegmata Erasmus
147	Stademanij Diction Germanico-Latinum	190	Kimerij orationes
148	Orationes Argentini Tom 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.	192	Snellij Theophrasti philosophi.
149	Biblia Sacra Latina, huj. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.	193	Novum Test. Francisc. Flaman.
150	Recherches de la ville de Paris	194	Erasmus Colloquia
151	Institutio Tridij.	195	Althony Prologus Prologus
152	Lipsum de Cruce.	197	Snellij Theophrasti Philosophi.
153	Amunij diffinitio ad leg. v. u. ad Romanos	198	Odorus de Maro
154	valdy dialectica	199	Althony Comediae
155	Dictionarium Kilianij	200	Epistulae de Cicerone
156	Dictionarium Tridij	201	Prologus in 18 de 18 ff. 13 de 18 ff.
157	Donaldsonij Synopsis 18 de 18 ff. 13 de 18 ff.	202	Althony Indagatio
158	valdy vocabularium	203	Flora Biblica
159	Althony Physologia per 18 de 18 ff. 13 de 18 ff.	204	Odorus de Cicerone
160	Majoragij orationes	205	Ciceronis Philologia
161	valdy Institutiones Grammaticae	206	Indagatio in 18 de 18 ff. 13 de 18 ff.
162	Facili. Annua	207	Confession de la Loy.
163	Flora in Historiam	208	Epistulae David
+	Catechismus 18 de 18 ff. 13 de 18 ff.	209	Polydorus Vergilius de 18 de 18 ff. 13 de 18 ff.
164	valdy in 18 de 18 ff. 13 de 18 ff.	210	Althony Indagatio Prologus
165	Snellij in 18 de 18 ff. 13 de 18 ff.	211	Prologus de David
166	Althony Politia	212	Salvator
167	Statubook.	213	Novum Testamentum Gode.
168	July Caesar Commentaria,	214	Institutiones 18 de 18 ff. 13 de 18 ff.
169	Chronicon Carionis	215	Althony Indagatio Prologus
170	Longij Caesar 18 de 18 ff. 13 de 18 ff.	216	Althony Indagatio Prologus
171	Longij Caesar 18 de 18 ff. 13 de 18 ff.	217	Althony Indagatio Prologus